

4320 X

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
UPPSALA

—
Landsmålsarkivet
—

Lappland

Wilhelmina

Eriksson, Nils. 1932.

Magi (svart konstböcker), folk-
medicin, säjon m. m.

27 H. 42

Slur man gör med mjölken från en nyburken ko.

Jagpland.
Vilhelmina
socken.

Sagesman: Bondhusstran Eufemia Jönsson,
Båskjö, Vilhelmina so. född
Lärstads år 1872.

Upptecknare: Nils Eriksson,
Båskjö.

När man mjölkade en ny-
burken ko första gången, skulle man
"bre" (täcka över) över mjölken med
"kuvvåklää" (kuvuddaken), innan man
var in den. Detta för att inte luften
skulle komma åt mjölken, ty då fick
kon ont i "jura" (juvret). Man
brukade göra så.

Hur man fick smör på lätt sätt.

2

Jaypland.
Vilhelmina
socken.

Sagesman: Eufemia Jönsson, Båskjö,
Vilhelmina sn. född därtädes
år 1872.

Uppvecklare: Nils Eriksson,
Båskjö.

Här i byn är det en bond-
genama, som brukar lägga en
silverslant i smörkärnan, så att
hon lättare skall fö smör. Jag
vet, att hon använde detta sätt
så sent som år 1929.

Husdjuren.

Sjapland.³

Vilhelmina

Sagesman: Bondhuskon Sufenia Jonsson,² s.m.
Bäsboj, Vilhelmina s.m. född
år 1872.

Uppvecklare: Nils Eriksson,
Bäsboj.

Om en ko blev "mostålen"
(om motet blivit bortstalen), så skulle
man stjäla hö åt henne från
en annan gård. Så en ko, stod
och ick vill äta och säg klen
ut, var hon "mostålen."

Hur naglarna skulle behandlas.

4
Sjöpland.

Vilhelmina

Sågesman: Bondhustrun Johanna Holmgren, sn.

Stornäs, Vilhelmina socken.

född Lärstades år 1859.

Uppvecklare: Nils Eriksson,

Bäckejö.

När naglarna bortklippes,
skulle de skäras sönder i småbitar,
annars kunde "den lede" (djävulen)
använda dem såsom båtar.

Svarshonstböcker.

57
Jagpland.

Vilhelmina
socken.

Sagesman: Bonden Helmer Forsberg,
Båskjö, Vilhelmina socken,
född därtäus år 1848.

Upptecknare: Nils Eriksson,
Båskjö.

Jag har icke hört talas
om, att det har funnits mer än
fem noseböcker, men däremot vet
jag, att det funnits "svartböcker".
Här i Satikkberg funns det för inte
så länge sedan en sådan bok.
Därem till ni Axel Simma² hade
en sån där bok. Han hade
skulat den av en präst, där

han varit dräng². Jag vet inte,
om han hade använt den nå-
got, men sedan han var död,
hade pojken hans, ni' Axel Sim-
nå, fått tag på boken och bör-
jat läsa i den, men han hade
inte hunnit läsa ut den, så fick
moderen se, att han hade "svart-
boken". Han tog snart en honom
boken och brände upp den. Men
ni' Axel Simnå hade ändå läst
så pass mycket, att han kunde
lite mer än andra människor.
Han kunde stå blod på långt
avstånd. Han kunde också vi-
sa ut djurar och tillätskaffa
bortstulna föremål, och allt

hade han läst ut svartboken.

En gubbe här i byn, som nu är död, sade att det fanns en bok, som hette "vita jungfrun", Men den boken var inte lätt att få tag på. Den, som kunde få tag på den, han skulle kunna behärska andarna.

I "hemlighetsrummet" i Stockholm finns det många böcker. Den som hade kunnat komma dit och läsa alla böcker, som där finns, han skulle nog ha blivit "jörvis" på alla sätt. I hemlighetsrummet

fanns särskilt en bok, som
var mycket värdefull, nämligen
"Sällboken", som sattes
upp på en kapp. Men det är
ingen människas, som får komma
till "hemlighetsrummet".

Svartkostböcker.

Sapplund⁹.

Vilhelmina

Sagesman: Enne bondhustan Ma²sa socken.

Abrahamsson, Bäsby²,
Vilhelmina m. Jödd dör-
stades år 1854.

Upptecknare: Nils Eriksson,
Bäsby².

Att det finns mer än
fem Moseböcker, har jag icke
hört, men nog finns det
svartböcker. Jag har hört talas
om en dräng, som ^(dräng) tjänade hos
en präst, vilken hade en svart-
bok. Prästen hade förut haft två
drängar och två pigor, men nu

sade drängen, att han icke
ville ha någon hjälp vare sig
av någon fler dräng eller av
pigorna.

En dag skulle drängen
ut på en stor myr och slå.
Förut hade tre slättare och tre
räffare fått hålla på en hel dag
med att slå och hässa upp allt
foder på myren. Nu sade drängen
att han skulle göra allt ensam,
men han ville, att de skulle stå
till en ordentlig matäck åt honom.
Prästen ville se hur drängen
kunde ensam slå och räffa
samt hässa hela myren, och
därför gick han till myren

vid kalutiden på dagen. Då
han kom dit, hade drängen re-
dan slagit hela myren och gränt
var räfsat i "brån" och kall på
forke! Drängen såg han ligga
i en backe och äta. Prästen ville
inte visa sig för drängen; där-
för lade han sig under en
gran och skulle se hur det gick
till, då han arbetade. Drängen låg
inne i backen ända till klockan
fem. Han hade endast gått ut på
myren någon gång då och då
och känt efter om fodret var
fört. Vid femtiden tog han
emellertid en råfskärva och
räfsade i hop en stor hög,

som han bar till hässjan. Men
när han lagt "fauget" i hässjan,
blev det en väldig storm. Det
knakade och brakade i skogen
så att prästen trodde, att sko-
gen skulle falla på honom,
men han vågade ändå inte
krypa fram. Fodret på myren
stod i högar sky. Men om
några ögonblick blev det
åter lugnt, men då var allt
foder i hässjorna. Prästen
kryp fram från sitt gömställe
och smög sig hem, han ville
närmligen vara hemma innan
drängar kom hem.

När drängar stot efter

prästen kom hem, frågade prästen, om han redan hade gjort färdigt på nyren. "Ja," sade drängem. "Vem har du då, som hjälper dig?" frågade prästen. "Inte ha jag när hjälp," svarade drängem. Sedan uppstod en väldig dispyt, och prästen uppmanade drängem, att icke i fortsättningen ha sådan hjälp. Då drängem ändå icke ville erkänna, att han haft någon hjälp, tog prästen av honom "svartboka." Sedan kunde inte den drängem arbeta mera än någon annan.

Prästen började lösa i

braken och då kom en hel
skara småandar och frågade
vad de skulle göra. Prästen pekade
de då på ett stort berg i när-
heten, som var beväckt med
stor och rät granskog, och
sade: "Gå dit och vänd alla träd
upp och ned med roten i väd-
ret och toppen nedåt." Om ett
ögonblick var detta gjort och de
kommo tillbaka och frågade vad
de skulle göra. Prästen befälde
dem då att gå till samma
berg och vända all skog rätt
igen. Det gjorde andarna också
på några ögonblick och kom-
mo för tredje gången och

frågade vad de skulle göra. Då
blev prästen rädd och sade: "För
er själa och res åt hälvet!"

Då försvann andarna och kom-
mit icke mera tillbaka. Vad prä-
sten sedan gjorde med "svartbo-
ka" vet jag icke.

Folkmedicin.

Lappland.

Vilhelmina
sn.

Sagesman: Bonden Jonas Ullrik Enarsson, Storvall, född därstädes
år 1874.

Upptecknare: Nils Eriksson,
Bäcksjö.

Bot mot gulsot.

Jag hörde av min mor, att gulsot skulle botas på följande sätt. En person, som icke fick vara släkt med den, som skulle botas, skulle tillreda "kurn". Tillredningen av medicinen skulle ske med vänster hand. Bark från nio olika träd skulle tagas på norra sidan av träden och rivs nedifrån och uppåt. Barken skulle kokas i en väl rengjord kaffepanna i något vatten. Kokningen skulle ske i kaffepannan, därför att den var lätt att ha väl övertäckt. Den sjuke skulle sedan dricka av medicinen, men även detta skulle ske med vänster hand. Mamma botade flera personer på detta sätt.

Hur "pissstämman" skulle botas.

Jappland.

Om ett djur fick "pissstämman" (min-Vilhelmina stämman), så skulle man slå "dukkå" (dirket) in genom ett kvisthål i en "tjret" (trot) en syring och kölet i saxskalmen. Sedan skulle man ge det sjuka djuret "dukkå", så fick det piss. Jag känner till en gumma, som botat "pissstämman" flera gånger på detta sätt.

Sagesman: Bonddrängen Kristoffer Gavelin, Båskjö, Vilhelmina socken. Jödd därstädes år 1863.

Uppvecklare: Nils Eriksson, Båskjö.

Folkmedicin.

Jagpland.

Vilhelmina

socken.

Sagesman: Bondhuskon Johanina Holm-
gren, Stomås, Vilhelmina socken.
Född Lönstades år 1809.

Uppvecklare: Nils Eriksson.

Bästsjö.Ombriännvin.

ett mycket bra läkemedel
mot nästan alla sjukdomar var om-
briännvin. Särskilt bra var det mot
värk av alla slag. De gamla bru-
kade alltid ha något ombriännvin
i en flaska stående i skåpet. Detta
briännvin tillverkades på följande
sätt: Man fringade en om att krypa

in i en flaska och sedan slag
man brännvin över honom, varpå
en kark sattes på, och det var färdigt
att använda.

Fibasten.

20

Lappland.

Vilhelmina

Sagesman: Bondhustan Johanna socken.
Helmgren, S. Fornäs,
Vilhelmina socken, född
därstädes år 1859.

Ulyptecknare: Nils Eriksson,
Båskjö.

"Fivabasta" ha vi här brukat använda både bären och barken av. Bären brukade vi samla om sommaren och förvara i en näverask. Vi brukar ge dem åt kammen, som ha "ris" (engelska sju-kar).

Barken av "Fivabasta" och

rotter av "vandelrot" (Vandelrot: *Valleria-
na officinalis*) bruka vi för blanda
ihop och använda mot många
olika sjukdomar. Medicinen skulle
tas in.

Bot mot kreatussjukdomar.

Jeppe Lund³²

Vilhelmina

Sagesman: Bonden Jonas Petter Jonsson, Lövberg, Nassjälk, Vilhelmina sn. född i Bäcksele by samma socken år 1872.

Uppvecklare: Nils Eriksson,
Bäcksjö.

"Storgalla" är en sjukdom, som angriper endast nötkreatur. Gallblåsan blir oförmåligt stor och djuret dör till slut. Här använder vi som botemedel mot denna sjukdom fiskgalla och fårgalla, som djuret får i kaffe eller dricka.

"Mangfälltorke" är en sjukdom,

1) "Magsjukdomen hos kor, som omtalas i Jonas P. Jonsson, Vilhelmina, kallas här "mangfälltorke".
ä-ljudet är ej rent ä-ljud, men det ligger dock närmare detta ljud än ä-ljudet (except ur brev dat 19/10 - 32)
L. L. G.

som angripes endast nötkreatet.
Sjukdomen kännetecknas av att
"mangfälln" (bladmagan) blir torr.
Sjukdomen ha vi brukat bota ge-
nom att ge det sjuka djuret tran
och sögmjöl.

En väsend.

24
Lappland.

Vilhelmina
socken.

Nägesman: Bonden Kristoffer Eriksson,
Förbyg, Vilhelmina sn., född
Länstades år 1881.

Ulyttsman: Nils Eriksson,
Båskjö.

Om man på vintern icke
hade ätit färsk fisk, innan man
fick höra lommen, så blev man
"lomsketen", vilket såkunnades som
skamligt och dåligt. Därför brukade
alla för i tiden fiska så
pass, att alla i huset fick smaka
färsk fisk, innan lommen kom.
Det var också vanligt, att om

en fiskade mycket, gav han sina
qvarnar, som ingenting hade fått
så pass, att de inte blev "loun-
sketer". Man behövde inte se
lounnen, utan det var tillräck-
ligt om man hörde den för
att bli "lounsketer".

Sågen om gudans uppkomst.

26

Jagpland.

Vilhelmina

socken.

Sagesman: Bonden Helmer Forsberg,
Bäcksjö, Vilhelmina m. född
därstädes år 1878.

Uppvecklare: Nils Eriksson,
Bäcksjö.

Jag har hört, att det var
en jänka, som var så vacker, så
att alla pojkar ville ha henne.
Var hon än var, spungo de efter
henne och aldrig fick hon någon
ro för dem. Ingen ville hon
heller ha. Hon önskade dö, att
hon skulle ha varit så
stygg, att ingen kunnat tycka

om henne. Hon blev så förvånad
lad till gästa och från henne här-
stammar alla gästlar.